

תענית ח

משה שווערד

1. רש"י על תענית דף ח/א

ירבה בשיבה – [1] שיסדירו בני השיבה משנתם, שנאמר והיילים בין תלמידים, שהן חיילות חיילות:

2. מאירי על תענית דף ח/א

כל שרואה בטבעו שתלמודו קשה עליו [2] ירבה ויתמיד בהתבודדות ובוה נוצח הכל כבר אמרו יגעתו ולא מצאתי אל תאמן:

3. בן יהודע על תענית דף ח/א

שם מסדר מתניתין ארבעין זמנין כנגד ארבעים יום. [1] נראה לי כדי שיגין עליו זכות לימוד משה רבנו ע"ה שלמד בהר תורה מהקב"ה בארבעים יום. [2] אי נמי כדי שתתייסד התורה בארבעה יסודות שבו, וכל דבר כלול מעשר שבקדושה:

4. מהרש"א על תענית דף ח/א

גמ' מ' זמנין כנגד מ' כו'. [3] בהא איכא טעמא דמשה נמי סדרן באותן מ' יום ולכל הפחות פעם אחת בכל יום אבל כנגד כ"ד תורה נביאים וכתובים אין כאן טעם מבורר:

5. דף על הדף תענית דף ח עמוד א

ועכשיו מצאתי לגאון חיד"א ז"ל בספרו דבש לפי (מערכת מ' כלל מ') שכה כתב: "בתלמוד בכמה מקומות [א"ה עיין מסורת הש"ס ברכות כ"ח א'] אמרו תנא מיניה ארבעים זימניה ודמיא ליה כמאן דמנח בכיסתיה, והפשוט בזה דמנין ארבעים זה של ארבעים הוא כנגד ארבעים יום שניתנה תורה כמו שאמרו בתענית" (ח' א). ועוד אפשר כנגד ארבעים יום של יצירת הולד...

6. בן יהודע על תענית דף ח/א

שם רב אדא בר אהבה מסדר מתניתין עשרים וארבע זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים. עיין מהרש"א שכתב אין כאן טעם מבורר ע"ש. ונראה לי בס"ד תורה שבעל פה ששה סדרים, ונדרשת בארבעה חלקים פשט רמז דרש וסוד, ולפי זה ארבע פעמים ששה הם עשרים וארבע. הרי מכוון בה החשבון כנגד עשרים וארבעה ספרים שהם תורה שבכתב. ...

7. שערים מצויינים בהלכה

דף ח. שני ת"ח בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה. פרש"י שצריך להגיד זה לזה ולהיות נוחין בהלכה. [פ"י שע"י שאחד מגיד לחבירו דעתו והוא שומע ונוטה אונו לדבריו, מבררין הדברים לאמיתו, אבל כשאין אחד רוצה לשמוע דעת חבירו ממילא כל אחד מחזיק ונשאר בטעותו. וע"י מה שכתבנו עוד בזה במס' מגילה (לב. ד"ה שני). וע"י בכ"י (חור"מ סוס"י יג) שכתב בשם הרשב"א דלא אמרו לילך אחר הרוב, אלא כשהיה משא ומתן ביניהם ושמעו כל אחד דעת חבירו.

8. מהרש"א על תענית דף ח/א

א"כ משים נפשו כו'. [1] בפרש"י שנפשו מכוונת בכפו דהיינו בלב שלם בכמה מקראות מצינו דרחמנא לבא בעי וכמ"ש ועבדתם את ה' אלהיכם בכל לבבכם וגו' [2] ונראה דמשים נפשו בכפו הוא דבר נוסף דלבו מכוון כ"כ לשמים שיהו פיו ולבו שוים כאלו הם במקום א' בכפו:

9. מהר"ץ חיות מסכת תענית דף ח עמוד א

גמ' אין תפלתו נשמעת א"כ משים נפשו בכפו שנא' נשא לבכנו אל כפים. נ"ב הכוונה ע"פ מה שבארו ירושלמי פ"ב דתענית דרש ר' בא נשא לבכינו אל כפים אפשר דנסיב אינש לבי גוו ידו אלא נשא לבכינו לכף ידינו ונחקור אם אין חמס בכפנו. ואח"כ אל אל בשמים למען לא יהיה טובל ושרץ בידו ע"ש ומשים נפשו בכפו כאן היינו ג"כ לבדוק עצמו שלא יהיה חמס בכפו ...

10. שערם מצויינים בהלכה

במס' ע"ז (ד:) ובמג"א (סי' צ ס"ק י"ז) החילוקים בין יחיד לציבור בענין תפילה. ובשו"ת נודע ביהודה (מהד"ק ס"ג) ובשו"ת פרי יצחק (להג"ר איצלע פט"ב, סי' ב) כתבו, דיותר נכון להתפלל בציבור שלא בזמן המובחר, מתפלה ביחידות בזמן

לא קשיא כאן ביחיד כאן בציבור. עי' ברש"י דביחיד אין תפלתו נשמעת אלא אם כן לבו מכויז, ובציבור תפלתו נשמעת אע"פ שאין לב כולם שלם. ומכאן תמוה לי מש"כ במ"ב (סי' רלג ס"ק יד) דמוטב להתפלל מנחה קודם השקיעה ביחידות, מלהתפלל אח"כ בציבור. ועי' עוד בתוס'

11. מהר"ץ חיות מסכת תענית דף ח עמוד א

גמ' אין גשמים יורדים רק בשביל בעלי אמונה דכ' אמת מאמת תצמח. נ"ב הכוונה ע"פ מ"ש התוס' שבת ל"א ע"א ד"ה אמונת בשם הירושלמי דמאמין בתי העולמים וזורע ע"ש מפני שהזריעה בלה ונתקלקלה לגמרי טרם תחיל לצמוח. ומי שזורע צריך להאמין שאינו מאבד ממונו רק ברצון ה' מריח מים יפריח ומפ"ז כינו אמונה לסדר זרעים וכן כאן אם אינו מבעלי אמונה הגשמים המה לבטלה:

12. ילקוט ישעיהו

ד"ה מחולדה וכו'. בערוך (עיר חלד) מביא המעשה באריכות, וז"ל: מעשה בנערה שהיתה הולכת לבית אביה, והיתה מקושטת בכלי כסף וזהב, וגם יפת תואר. ותעת בדרך והלכה בלא יישוב, כיון שהגיע חצי היום צמאה, ולא היה לה מים, ראתה באר וחבל של דלי תלוי עליה, אחזה בחבל ונשתלשלה וירדה. לאחר ששתתה, ביקשה לעלות ולא יכלה. היתה בוכה וצועקת. עבר עליה אדם אחד, ושמע קולה ועמד על הבאר והציץ בה, ולא היה יכול להבחין, אמר לה: מי את, מבני אדם או מבני המזיקין. אמרה לו: אדם אני. אמר לה: שמא מן הרוחות את ומתנכרת עלי. אמרה לו: לאו. אמר לה: השבעי לי שמבני אדם את. נשבעה לו. אמר לה: מה סיבך. סיפרה לו כל המעשה. אמר לה: אם אני מעליך תנשאי לי. אמרה לו: הן. העלה. כיון שהעלה, ביקש להיזקק לה מיד. אמרה לו: מאיזה עם אתה. אמר לה: מישראל אני, וממקום פלוני אני, וכהן. אמרה לו: אף אני ממשפחת פלוני, בני אדם ידועים ונקובי שם. אמרה לו: עם קדוש כמותך שבחר בך הקב"ה וקידשך מכל ישראל, אתה מבקש לעשות כבהמה, בלא כתובה ובלא קדושין, בוא אחרי אצל אבי ואמי, ואני מתארסת לך. נתנו ברית זה לזו וזו לזה.

אמר לה: מי יהיה עד ביני וביניך, והיתה חולדה אחת עוברת כנגדן, אמרה לו: השמים וחולדה זו ובאר זה, יהיו עדים, שאין אנו מכזבים זה בזה. הלכו כל אחד לדרכו. ואותה הנערה עמדה באמונתה, וכל מי שהיה תובעה, היתה ממאנת עליו. כיון שהחזיקו בה, התחילה לנהוג עצמה נכפת ומקרעת בגדיה ובגדי כל מי שהיה נוגע בה. עד שנמנעו בנ"א ממנה. והיא היתה משמרת בריתה לאותו האיש. והוא, כיון שעבר מכנגד פניה, תקפו יצרו ושכח והלך לעירו, ונפנה למלאכתו, ונשא אשה אחרת, ונתעברה וילדה בן זכר. כשהגיע לג' חדשים, חנקתו חולדה. ועוד נתעברה וילדה זכר, ונפל לבור. אמרה לו אשתו: אם כדרך כל אדם היו מתים בניך, הייתי אומרת צידוק הדין. עכשיו שמתו מיתה משונה, אין זה בלא דבר, אלא ספר לי מה מעשיך. גילה לה כל המעשה. נתגרשה ממנו. אמרה לו: לך אצל חלקך שנתן לך הקב"ה. הלך ושאל בעיירה, אמרו לו: נכפה היא, כל מי שתובעה כך וכך עושה לו. הלך אצל אביה, פירש לו כל המעשה. אמר לו: אני מקבל כל מום שבה. העמיד עליו עדים, בא אצלה, התחילה לעשות כמנהגה, סיפר לה מעשה חולדה ובור. אמרה לו: אף אני בכריתי עמדת. מיד נתישבה דעתה, ופרו ורבו בבנים ובנכסים. ועליה אמר הכתוב (תהלים קא, ו): עיני בנאמני ארץ.

13. מהרש"א על תענית דף ח/א

מהכא וכיראתך עברתך כו'. מהכא פגעת כו'. [1] רש"י פי' כל הני מילי ע"פ מ"ש שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה ע"ש אבל א"כ ה"ל לאתווי כל הנך קראי והכי נמי התם בפ"ב דיבמות ופרק הפרה [2] ונראה לפרש ע"פ גירסת הילקוט דה"ג כל המצדיק עליו הדין מלמטה מצדיקין כו' וע"פ מ"ש פ"ק דכתובות רבים שתו לימא רבים ישתו לא לימא משתה אחרונים לא לימא משום דאל יפתח אדם פיו לשטן וכמפורש שם שהדבור גם בדרך הדמיון מעורר את מדת הדין על האדם עד שהשטן מקטרג להיות החוטא מודה בדבר שראוי לכך פו' עיין שם והא ודאי שעל העונש העבר ובא על האדם ודאי יהיה האדם מצדיק עליו הדין אבל להבא שראוי לבא עליו עונש אל יהא האדם מצדיק עליו הדין שהוא ראוי לעונש כזה שזוהו פותח פיו לשטן אלא יבקש רחמים אולי יתעשת לו הקב"ה ...

14. פתח עינים מסכת תענית דף ח עמוד א

אמר ריב"ל כל השמח ביסורין הבאין עליו מביא ישועה לעולם. אפשר כי היסורין הם דינים מצד הגבורות החזקות וזה שמקבלם מאהבה ושמח ממתק הדינים ומהפך מדה"ד למדת רחמים ואז בא ישועה לעולם. וזה טעם ליסורין דר' אלעזר בר' שמעון ויסורין דרבינו הקדוש דאמרינן פ' הפועלים דף פ"ד כלהו שני דיסורי דר' אלעזר לא שכיב איניש בלא זמניה כלהו שני דיסורי דרבי לא אצטריך עלמא למטרא ואמרו בירוש' דכלאים דכלהו שני

דיסורי דרבי לא מתה חיה ולא הפילה עוברת בא"י ע"ש זכיון דהם בקדושתן היו שמחים ביסורין מביאין ישועה לעולם ומתבטלין גזרות רעות:

15. בן יהודע על תענית דף ח/א

שם כל השמח ביסורין מביא ישועה לעולם. נ"ל בס"ד כפי הטבע אי אפשר לשמוח ביסורין, אך אפשר שישמח ביסורין מפני שחושב בדעתו שצער זה הוא צער שעה, והקב"ה נתן לו צער שעה שהצילו מצער עולם של שנים רבות, והמאמין בכך ודאי ישמח, ולפי זה נמצא השמחה הוא מפני שחושב זה הוי של היסורין הוא וי של שעה ולכן הוא יש לו מצות צפית לישועה, שכל שעה ושעה מצפה שיסיר הקב"ה יסורין אלו מעליו, מאחר שחושב שזה הוא וי של שעה, ולכן בשכר זה מביא ישועה לעולם, כי צירוף וי עם שעה יהיה צירוף ישועה. או יובן השמח ביסורין אומר עליהם הן שתרגומו יאות, כמו שנאמר [בראשית ל' ל"ד] הן לו יהי כדבריד ותרגם יונתן יאות, וצרף מספר הן עם מספר יסורין עולה ישועה, לכך בשכר זה מביא ישועה לעולם:

16. בן יהודע על תענית דף ח/ב

שם נאמרה פקידה באשה וכו'. ... הא קשיא למאי אצטריך ללמדינו דבר זה, [1] ורש"י פירש כלומר על כולם מבקשים רחמים, וקשה גם זה פשיטא, דודאי צריך לבקש רחמים בכולם דאין לך חסרון טובה יותר מזה, ומה יש ללמוד מדמיונות אלו לענין צורך בקשת רחמים. [2] ונ"ל בס"ד דבא ללמדנו בדמיונות אלו, דאם ראינו עת רצון שהשפיעו מן השמים בגשמים, נכון להתפלל אותה שעה על אשה גם כן, וכן להיפך כי כיון דדמו אהדי אז כשיש עת רצון לזה יהיה עת רצון גם לזה:

17. ילקוט ישעיהו

ניבטעי רחמי אתרתי לא אפשר. יש להקשות: היד ד' תקצר מליתן שתיהן, והרי בכל תפילה מתפללין ח"י ברכות ובקשות. וי"ל דאפשר דרק דבכה"ג דהכא, שהגזירה כפולה דבר ורעב, וכזה ניכר שמידת הדין מתוחה ביותר, ורבו המקטריגים, לכן יותר טוב לבקש על אחת, כי אם יבקשו על הכל יתגברו המקטריגים. ועוד יותר, כדי לבלבל למקטריגים, טוב לנו שנבקש רק על אחת, וממילא גם השני יתבטל כדאמרינן דכי יהיב רחמנא שובעא לחיהאור החמה.

18. מהרש"א על תענית דף ח/ב

מנא לך הא כו'. מן היום אשר נתת לבך וגו' כבר אמרינן בפ"ק דקדושין מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה מיהו אפשר דהיינו מעת שנעשה המעשה הטוב מצרף גם המחשבה טובה אבל הכא קאמר דבר נוסף דנשמעו דבריך גם מיום המחשבה בלב:

19. שערים מצויינים בהלכה

וירדו גשמים בערבי שבתות אינן אלא סימן קללה. פרש"י שבני אדם צריכים לחזור בשוק לקנות סעודת שבת. וכתב במרומי שדה דזה כמו גשמים בחג הסוכות שהוא סימן קללה, כדתנן במס' סוכה (כח:)

20. שפת אמת על תענית דף ח/ב

בגמ' אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי כו', נראה הטעם דדרך הנס להיות בהסתר כי אין הטבע משתנה בפרהסיא...

21. מהרש"א על בבא מציעא דף מב/ב

אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי כו'. משום עין הרע של אדם כדאמרין פ' המקבל הכל בעין א"נ שלא יהא יד השד שולט בו כדאמרין פ' כ"ה מלתא דצייר וחתיים כו' לית לן רשותא והיינו דמיייתי ליה הכא אהא דקאמר לעיל וצרת הכסף בידך אע"פ שצוררין יהיו בידך דר"ל אע"פ שצוררין ואין יד השד שולט בו יהיו בידך שלא יאבדו ע"י בני אדם וק"ל:

22. ספר תורת חיים על בבא מציעא דף מב/א

אלא בדבר הסמוי מן העין. אין לפרש משום עין הרע דבסמוך גבי הולך למוד את גרנו נמי קאמר הכי ופשיטא דלא יהיב איניש עין הרע לנפשיה אלא טעמא משום דאין דרך כבוד הנס והברכה לבא אלא בסתר כדאשכחן גבי אלישע דאמר לה ובאת וסגרת הדלת בעדך וגו':

23. ספר שערים מצויינים בהלכה בבא מציעא דף מב/א

בדבר הסמוי מן העין. עי' בזה"ק (פקודי דף זכה). דבמדידת מצוה אין לחשוש לעין הרע, ולכן במשכן היה הכל כחשבון, אף שאין הברכה שורה בדבר המדוד, מ"מ במדידה של קדושה תמיד מוסיפים בה ברכות כו' עי"ש. ויש להביא ראיה שהרי משה רבינו ברכס יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, דבמקום שיש השראת השכינה יכול הברכה לחול אף בדבר המדוד והמנוין. ויש להעיר מהא שאמרו רז"ל (תנחומא פ' תשא, ורש"י תשא לד-ג) שהלוחות הראשונות שנתנו בפומבי לפיכך שלטה בהן עיה"ר. וכן במס' סוכה (מט:) איתא, דנמשלה תורה לירך, מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר, ופרש"י שלא להיות יושב ושונה בגובה של עיר, ולא לשנות לתלמידיו בשוק. וברש"י שם הטעם, שכבוד התורה בצנעה, ובמס' פסחים (קיב.) פרש"י, שלא יבטלוהו עוברי דרכים. וכן מצינו בכמ"ק דלא בעי פרסומא מילתא גם במילי דשמיא. ועי' בסמוך בשם התוס' רי"ד. שוב ראיתי בנפש החיים (פלאגי) שהקשה ע"ד הזוה"ק, מהא דנשתכרו הלוחות, ועי"ש מה שתירץ. וע"ע בפלא יועץ (ערך עיה"ר).

בהדיא מדברי הזוה"ק הנ"ל. וכ"ה בהדיא בחי' הריטב"א (הישנות ד"ה אין) וז"ל, אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולט, פי' מילתא דלית ליה נפתא ואין ניכר לעולם כדאמרין בפסחים (ג:) המשתכר בקנים ובקנקנים אינו רואה סי' ברכה משום דנפיש נפחייהו ושלטא בהו עינא בישא, ודריש מ"אתך" דבר שהוא

אתך ואין ידוע לעולם. וכ"ה בשטמ"ק בשם תוס' שאנץ ותוס' הרא"ש. ועי' ברבינו בחיי (ריש פ' כי תשא) שהרכיב ב' הפירושים. ומה שתמה התו"ח מהולך למוד גרנו, דלא יהיב איניש עיה"ר לנפשיה, דאיתי כהדיא בתוס' הר"ד (ב"ק פג.) וז"ל, מה דכתיב (איכה ג-נא) "עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי", שאני בעצמי שמת עיה"ר מרוב טובה שהייתי רואה לעצמי יותר ממה שהכניסו בי עיה"ר כל בנות עירי, ועיה"ר שבי שלטה בי ולקיתי וחסרתי כל אותה הטובה, שהרי מאלף ילדים שהיינו לומדי תורה וחכמה לא נשארנו כי אם שנים [עיי"ש בגמ']. וכ"כ בעקידת יצחק (חזריע שער סא) לבאר הגמ' כאן שזה משום עיה"ר, ואדרבה עיה"ר יותר מזיק בדבר של אוהבו ושל עצמו [והביא ג"כ פסוק הנ"ל]. ועי' בדברינו לעיל (ל. ד"ה אי משום עינא) שהארכנו מכמ"ק שהובא להלכה חשש עיה"ר, וענינים המסתעפים מזה, ומשם תדרשנו לטובה.

24. ילקוט ישעיהו

ואמר ר' יצחק וכו' הסמוי וכו', תנא וכו' שאין העין וכו'. כתב המהרש"א (בב"מ מב, א): דלא פליגי, אלא במשמעות דקרא. לר' יצחק, 'באסמיק' הוא לשון סמוי עין. ולתנא דבי ר' ישמעאל, הוא לשון אוצר, וכיון שמונח באוצר, אין העין שולטת בו. או שדורש מ"אתך", מה שאתך, ואין אחרים רואין אותו. ור"י"ף כתב (במסכתיו): צריך לבאר, מה בין הסמוי, ובין תנא דבי ר' ישמעאל שאמר שאין העין שולטת. ונראה, שלזה דקדק רש"י"ל, שאמר, דבר הסמוי שאין יודע הסכום. שהכוונה לפי זה, אע"פ שיהיה העין שולטת בו, יש בו ברכה, כיון שאינו יודע הסכום שבו, הרי הוא נקרא סמוי מן העין. ולתנא דבי ר' ישמעאל צריך שלא יהיה העין שולטת בו לאפוקי כשהעין שולטת, דאע"פ שאינו יודע סכומו, וכן אם אין העין שולטת, אע"פ שיודע סכום המנין, מ"מ יש בו ברכה, עכ"ל. וכן פ"י בבן יהוידע.

25. ילקוט ישעיהו

הנכנס למוד וכי. קשה למה ליה למדוד, הא
ניחא ליה יותר שלא ימוד, כדי שיהיה
ברכה שורה בגורנו תמיד. וי"ל מפני
המעשרות, כדתנן: אל תרבה לעשר אומדות
(אבות פ"א, מט"ז), ובזכות המעשרות אדרבה
מתברך (כדלקמן ט, א). ומ"מ, הברכה היא קודם
המדידה והמנין, ולא אח"כ, וכדאיתא כאן (ובכ"מ
מב, א). עץ יוסף.

26. פני יהושע על בבא מציעא דף מב/א

בגמרא לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול כו'. ואף על גב דכתיב הביאו המעשר אל בית האוצר וכתוב
בתריה והריקותי לכם ברכה וגבי מעשר לא סגי בלא מדה או משקל או מנין דאין מעשרין מאומד, איכא
למימר דהאי והריקותי ברכה לא קאי על אותה התבואה שניטל המעשר ממנה אלא שבשביל זכות המעשר
יתברכו לו תבואות אחרות שבשדות לשנה הבאה כדמשמע בפסיקתא דעשר תעשר:

27. עוד עיין במראה מקומות לבבא מציעא דף מב/א

28. רבנו בחיי על שמות פרק ל פסוק יב

וזהו ענין יעוד התורה בברכות וקללות שאין לך כל יחיד ויחיד בישראל שלא יארעו לו בכל
יום נסים נסתרים והוא אינו יודע, וכן דרשו חז"ל (נדה לא). אין בעל הנס מכיר בנסו. וכדי
להורות שהנסים הנסתרים הם עם האדם בכל יום לכך ביארו לנו חז"ל מאמר אחד, הוא
שאמרו (עיין בבא מציעא מב). הנכנס למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי
אבותי שתשלח ברכה בכרי הזה, ואם מדד ואחר כך ברך הרי זו תפילת שוא שאין הברכה
מצויה לא בדבר המדוד ולא בדבר המגוי ולא בדבר השקול אלא בדבר הסמוי מן העין
שנאמר (דברים כח, ח) יצו ה' אתך את הברכה באסמך בדבר הסמוי מן העין, כיוונו חכמים
לומר בזה שהנסים הנסתרים הם בכל יום ויום, ושהוא בדבר שאינו מגוי ומדוד כי אם היתה
הברכה חלה במגוי לא היה נס נסתר אלא מפורסם ואין כל אדם זוכה לנס מפורסם, ועל מכוון
זה אמר מדד ואחר כך ברך הרי זו תפילת שוא שכיון שנמדד אי אפשר בזה נס נסתר ועין
הרע שולטת בעצם הדבר המדוד וכן בעצם הדבר השקול והמגוי, ומטעם זה צותה התורה
שלא ימנו ישראל לגלגלותם אלא בשקלים כדי שתהיה הברכה חלה עליהם בריבוי זרעם
בנס נסתר ושלא ישלוט בהם עין הרע השולטת בעצם הדבר המגוי, ומתוך שכל אחד ואחד
מישראל יתן כופר נפשו מתצית השקל יודע מנינם בחשבון חצאי השקלים, וזהו שכתוב:

✓ אין הברכה שרויה אלא בדבר הסמוי מן העין

לפי"ז נבין היטב את דברי חז"ל (תענית ח:), ועיין מכתב מאליהו א, עמ' 178): "ת"ר הנכנס למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו שתשלח ברכה במעשה ידינו... מדר ואח"כ בירך הרי זו תפילה שוא לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול... אלא בדבר הסמוי מן העין". כלומר, לפני המדידה יש בכח התפילה לפעול שכמות התבואה תתרבה, אבל לאחר שמדד לא תועיל תפילה להרבות את התבואה.

נמחיש את דברי חז"ל, כרי שיש בו מאה קילו וע"י התפילה יתווסף ויהיה בו אלף קילו, לריבוי הזה אין הסבר טבעי אלא זה נס, שלא כמו במקרה שאדם זורע והיכול שקוצר הוא רב מעל למשוער, כמו שכתוב על יצחק אבינו (בראשית כו, יב): "ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים", ופרש"י "שאמדה כמה ראויה לעשות ועשתה על אחת שאמדה מאה", כי במקרה כזה אפשר להסביר

את ההצלחה בדרכי הטבע שלפעמים צומח מעט, ולעתים היכול הוא רב ואפילו רב מאוד, אבל שהתבואה הקצורה העומדת בגורן תתרבה מאליה זה הרי בודאי נס.

אם כן יש לשאול מה ההבדל בנס זה לפני המדידה או לאחריה? ומדוע אמרו חז"ל שתפילה תועיל רק לפני שמונה, ואילו אחרי שמנה לא תועיל התפילה והרי זו תפילת שוא?

אלא מפני שהקב"ה רוצה שתהיה לנו בחירה לטעות, לחשוב שת"ו לא הקב"ה פועל את הכל אלא יש כוחות טבע הפועלים מאליהם, והטעות הזאת אפשרית רק לפני שאדם מודד, כי אינו יודע את הכמות שיש בכרי, ותמיד יכול לחשוב שהתפילה לא הועילה מאומה ולא נוסף בתבואה דבר, לכן גם אם תחול הברכה בתבואה לא יהיה בכך סתירה לבחירה. אבל אם לאחר שימדוד את התבואה וידע בדיוק כמה כורים יש בכרי הזה, יתפלל שתתרבה והתפילה אכן תועיל, תתבטל הבחירה החופשית, כי במקרה זה אי אפשר לחשוב שהטבע הוא הפועל, אלא בהכרח יד ה' עשתה זאת, לכן אין הברכה שרויה אלא בדבר הסמוי מן העין.

30. שפת אמת על תענית דף ח/ב

שם בגמ' התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה כו' פי' רש"י בשם ומלכות ככל הברכות, וצ"ע מה טיבה של ברכה זו ולמה יסמוך האדם לברך מספק שמא לא יהי' בו ברכה, ואפשר לפרש דהיינו כשרואה שיש

ברכה בכרי אלא דקודם שמוודד אין לברך משום דמוכן עוד להתברך ושייך בו תפלה ולא הודאה אבל כשמוודד דשוב לא יהי' בו ברכה דאין הברכה שורה בדבר המדוד אז מברך על הברכה שהי' לשעבר אבל כשאינו רואה ברכה צ"ע לברך מספק, שוב מצאתי בכ"מ (ה' ברכות) וגם בשטמ"ק ב"מ (מ"ב.) בשם הרמב"ן דהכא מיירי במוודד לצורך הפרשת תרומות ומעשרות דהכתוב מביטה שיהי' ברכה לכן תקנו לברך ולא הוי ס' ברכה לבטלה ע"ש ואכתי צל"ע:

31. ספר שערים מצויינים בהלכה לבבא מציעא דף מב/א

תפילה, לכן נקרא אח"כ תפילת שוא. ובשפת אמת (תענית שם) תמה, למה יסמוך לברך מספק, שמא לא יהיה בו ברכה, וכתב דמברך כשרואה שיש ברכה בכרי, אלא דקודם שמוודד אין לברך משום דמוכן הוא להתברך ושייך בו תפלה ולא הודאה. ועי' בחי' הריטב"א (הישנות) דהאי ברכה לשעתיד היא שישלח, דאי הודאה היא ולשעבר, מכי מדיד נמי מצי בריך וכו'.

32. ספר שערים מצויינים בהלכה לבבא מציעא דף מב/א

התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה. פירש בחי' הריטב"א (החדשות) ברכה בשם ומלכות, דאי לאו לאו ברכה היא. וכן פרש"י במס' תענית (ת:) בשם ומלכות ככל הברכות. אך בריטב"א הביא בשם הרמב"ן [והובא גם בשטמ"ק], שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומות ומעשרות שהבטיח הקב"ה בכרכתו עליהם, ולכן תקנו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקב"ה קיימת, ואין זו ברכה לבטלה, [וכ"כ באבודרהם (ברכת הראיה) שהתחיל למוד כדי לעשר]. ועי' בא"ד (סי' רל)

שכתב, דמה"ט אין מברכים בשם ומלכות בזמינו שסומכים ע"ד הרמב"ן. והובא בקצרה במשנ"ב (שם סק"ד). אמנם בדברי חמודות (ברכות פ"ט ס"ח-נט) כתב, דאף להרמב"ן נתקנה ברכה זו בשם ומלכות וכו' עי"ש. ועי' בכף החיים (שם ס"ק יב) בשם שכנה"ג, שהדין עמו אלא שאין העולם נזהרין בזה, ואולי סומכין שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרו"מ. ועי' בשולה"ט (שם ס"ב).

33. משנה ברורה על או"ח סימן רל

(ד) ברוך השולח ברכה וכו' - וכתב הא"ר דיאמר בלא הזכרת השם דדוקא במוודד כדי לעשר מצינו שהבטיח הקב"ה ברכה עד בלי די כמה דכתיב הביאו את כל המעשר וגו' ובחנוני נא בזאת וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די:

1. קרן אורה מסכת תענית דף ז עמוד ב

שם גמרא מאי תקנתיה ירבה בתפלה. קצת קשה מה יועיל תפלה לענין גזל, דעיקר התשובה להוציא גזילה מתחת ידם, ויש לומר על פי מה שנאמר (ישעיה א, טו) גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו, ילפינן מהאי קרא דריבוי תפלה לא יועיל בעוד שהגזל תחת ידם, והיינו הא דאמרין ירבה בתפלה באופן שיהיה תועלת בתפלתם, והיינו על ידי השבת גזילתם בתחילה, ומשום הכי אמרינן ירבה בתפלה, כי אין לך קטרוג גדול כמו הגזל והחמס, כמו שנאמר (יחזקאל ז, יא) החמס קם למטה רשע, על כן צריך להרבות בתפלה להעביר הקטרוג.

בענין עשר שתתעשר - ומעשר כספים

34. תוספות מסכת תענית דף ט עמוד א

עשר תעשר - הכי איתא בסיפרי עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר רבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין ת"ל את כל דהוה מצי למימר את תבואתך מאי כל לרבות רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויה בו והכי נמי איכא בהגדה היוצא השדה שנה [שנה] כלומר אם לא תעשר שדך כהוגן לא יהיה לך אלא היוצא מן השדה כלומר לא יעשה שדך אלא כפי מעשרות שהיו קודם לכן דהיינו היוצא מן השדה כלומר מה שהיית רגיל להוציא למעשר מן השדה ומעשה באדם אחד שהיה עשיר והיה לו שדה שעשתה אלף כור והיה אותו עשיר נוטל ק' כורין למעשר ומפריש כל שנה ושנה, וכן עשה כל ימיו כשחלה למות קרא לבנו ואמר לו בני דע ששדה זו שאני מוריש לך עושה בכל שנה ושנה אלף כורין הוזהר שתפריש ק' כורין כאשר עשיתי ומת אותו האיש ועמד הבן במקומו ועשה השדה אלף כורין כאשר היה עושה בחיי האב והפריש ממנה ק' כורין בשנה שניה נסתכל וראה הבן שמעשר היה דבר גדול ואמר שלא יפריש לשנה אחרת נתמעט השדה ולא עשה כי אם מאה כורין נצטער עליו ושמעו קרוביו שכך מיעט ולא הפריש מעשר באו כולם אצלו מלובשים לבנים ושמחים אמר להם כמדומה לי שאתם שמחים בקלקלתי אמרו לו נצטער עליך כי גרמת לך כל הרעה הזאת ומפני מה לא הפרשת מעשר כראוי היטב בא וראה כי מתחלה כשבא השדה לידך היית בעל הבית והקב"ה כהן שהיה המעשר חלקו ליתן לעניים ועכשיו שלא הפרשת חלקו לו היה הקדוש ברוך הוא בעל הבית ואתה כהן שאין שדך עושה מה שהיה עושה מתחלה אלף כורין והפריש לך מאה כורין והיינו דכתיב (במדבר ה) ואיש את קדשיו לו יהיו כלומר כשאנינו מפריש כהוגן לא יהיה לו אלא הקדשים כלומר המעשר ועל זה אמרו חכמים המעכב מעשרותיו לסוף בא שלא יהיה לו אלא אחד מעשר כדכתיב (ישעיה ה) זורע חומר יעשה איפה דהיינו המעשר דאיפה ג' סאין ובחומר יש (לו) ל' סאין וכן כתיב כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת וה"ר נתן האופניא"ל פ"י היוצא מן השדה כלומר ואם לאו שאין אתה מפריש העישור יהיה לאותו היוצא לשדה דהיינו עשו הרשע כלומר שיקחוהו העובדי כוכבים.

35. מרומי שדה מסכת תענית דף ט עמוד א

עשר בשביל שתתעשר. מכאן מקור למעשר כספים. ובתנחומא פ' ראה אי' מכאן נהגו פרגמיטיטין להפריש אחד מעשרה לעמלי תורה. והא דנהגו ביחוד לעמלי תורה, היינו משום דפרשה זו מיירי במע"ש, ותניא בספרי והובא בתוס' קדושין דף כ"ד שלא ניתן מע"ש אלא לעמלי תורה, עי' שם בד"ה אלא, ומשו"ה גם מעשר כספים תכליתן בשביל עמלי תורה. אכן בירושלמי פאה פרק א' הל"א למד רמז למעשר כספים, מדכתיב כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך.

36. גבורת ארי מסכת תענית דף ט עמוד א

מאי דכתיב עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר. וקשה לי הא אצטריך להא דדרשינן בפרק קמא דראש השנה (דף ח') עשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשה בהמה ואחד מעשר דגן ונפקא לה מינה דאין מעשרין מן החדש על הישן כמו במעשר דגן. ונראה לי דאם כן ליכתוב רחמנא עשר עשר מאי עשר תעשר שמע מינה עשר בשביל שתתעשר. וכהאי גוונא אמרינן לעיל (דף ג') אם כן ליכתוב רחמנא או הסך הסך או נסך נסך מאי הסך נסך כו'. ובכמה דוכתין נמי אמרינן הכי. מכל מקום קשה לי אימא כולה קרא לעשר בשביל שתתעשר אתה דהאי לישנא דתעשר כדי שתתעשר משמע להכי לא קאמר קרא עשר עשר שני פעמים. ואכתי מנלן דבשני מעשרות הכתוב מדבר ושמה אי כתב רחמנא עשר עשר ב' פעמים הוי נמי נפקא ליה מיניה כדי שתתעשר ומדשני קרא בדיבוריה שמע מינה תרתי:

37. מהרש"א על תענית דף ט/א

גמ' מ"ד עשר תעשר. ואפי' למ"ד בפ' (המפקיד) [אלו מציאות] דברה תורה כלשון בנ"א היכא דאיכא למדרש דרשינן ובפ"ק דר"ה נמי דרשינן מיניה עשר תעשר בב' מעשרות הכתוב מדבר ועיין בתוס' פ' [אלו מציאות]:

38. מצפה איתן מסכת תענית דף ט עמוד א

גמ' וא"ר יוחנן מ"ד עשר תעשר כו'. כתב המהרש"א ואפי' למ"ד דברה תורה כלשון ב"א היכא דאיכא למדרש דרשינן. ולדידי א"צ לזה דהכא ר' יוחנן הוא דקאמר ואיהו לא ס"ל ד"ת כלב"א דהא דריש המול ימול לפסול

מילה בכותי בע"ז (ד' כח) ומשמע דהיינו משום דלא ס"ל ד"ת כלב"א דמ"ד דס"ל ד"ת כלב"א לא דריש המול ימול. וע"ד מהרש"א יש לדקדק דכבר דרשי' מעשר תעשר דבשני מעשרות הכתוב מדבר. אך אי אמרי' דלא ד"ת כלב"א ש"מ תרתי דהמצ"ל עשר עשר וכתוב עשר תעשר ש"מ תרתי. וכה"ג מצינו בפסחים (ד' מ ע"ב) וכ"ד:

39. ערוך השולחן יורה דעה סימן רמט סעיף ה

ולפי מה שבררנו הדבר מוכרע כדעת הגדולים הסוברים דמעשר כספים אין להם שום עיקר מן התורה [ב"ח בסוף סי' של"א ותשו' פנ"י ס"ב] ויש שהביא ראייה מכאן דמעשר כספים הוא מן התורה [ט"ז שם] ותמיהני דלפי מה שבארנו אדרבא ראייה מכאן להיפך **ועיקר חיוב בצדקה מן התורה הוא ליתן לו די מחסורו ומעשר וחומש תקנתא דרבנן הוא** וכי תימא כיון דמדאורייתא חייב ליתן די מחסורו היכי אתו רבנן ותקנו שלא יתן יותר מחומש אף דלא יספיק לדי מחסורו הא ל"ק דלבד מ"ש בסעי' ג' עוד זה גופה דין תורה הוא שלא יחלק אדם כל כספו לצדקה כדתנן בערכין [כ"ח א] מחרים אדם מצאנו ומבקרנו וכו' ואם החרים את כולם אינם מוחרמין וכו' מנא הנ"מ דת"ר מכל אשר לו ולא כל אשר לו וכו' ע"ש וכ"כ הרמב"ם סוף הלכות ערכין לעולם לא יקדיש אדם כל נכסיו והעושה כן עובר על דעת הכתוב שהרי הוא אומר מכל אשר לו ולא כל אשר לו ואין זו חסידות אלא שטות וכו' אלא כל המפזר ממונו במצות אל יפזר יותר מחומש וכו' עכ"ל הרי מפורש דמן התורה אסור לחלק כל נכסיו וא"כ בהכרח ליתן שיעור **ולזה נתנו חכמים שיעור כעין דאורייתא מעשר וחומש משום דמתבואה היה מעשר ראשון ועוד מעשר אחד או מעשר שני או מעשר עני ואסמכה אקרא דוכל אשר נתן לי וגו' דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון** [כנ"ל ברור] ונ"ל דלפדיון שבויים רשאי להוסיף על החומש וכן לרעבים וצמאים וכיוצא בהם בדבר שיש בזה פקוח נפשות ומחוייב בזה להוסיף:

40. שערים מצויינים בהלכה

דף ט. עשר תעשר. כתבו התוס' דבספרי דרשינן "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה וגו'", אין לי אלא תבואת זרעך, פרקמטיא וכל שאר רווחים מנין, ת"ל "את כל" כו'. וכשו"ת נודע ביהודה (מהד"ת יו"ד סי' קצח) נשאל, אם היה לאחד רווחים באיזה עסקים, ובאיזה עסקים היה לו הפסד, אי מותר לו למלאות מן הרווחים את ההפסד ואח"כ לעשר הכל ביחד, והביא סברות מאיזה אחרונים, ולא נתחוררו בעיניו, וכתב דכיון דילפינן מדכתיב "את כל תבואת זרעך", א"כ ה"ה הא דכתיב "שנה שנה" קאי נמי אמעשר כספים ורווחים, ולפ"ז יש לו לעשר הכל כל שנה ושנה בפני עצמו, ואין לו למלאות משנה זו דהיה לו הפסד לשנה אחרת.

ובעיקר הענין דמעשר כספים, עי' בב"ח (יו"ד סי' שלא) שהעלה שאינו לא חיוב מה"ת וגם לא מדרבנן. והטו"ז (ס"ק לב) תמה עליו עי"ש. וכן תמה בתשו' שער אפרים (סי' פד) מדברי הספרי המובא בתוס' ✓

כאן. אבל בתשו' שבות יעקב (ח"ב סי' פה) כתב, דכיון דדברי הספרי לא הובאו בש"ס שלנו, וגדולי הפוסקים הראשונים השמיטו דברי הספרי מהלכה, א"כ מוכח שאין בזה אפי' חיוב מדרבנן. ועי' בפת"ש (שם ס"ק יב) שהאריך בזה. וע"ע בתשו' מהר"י אסאד (יו"ד סי' שלד).

41. שערים מצויינים בהלכה

יש מקשים הלא רואים שיש נותנים מעשר ואין מתעשרים. ונראה לומר עפ"י הא דאמרין בגמ' שבת (כה:) איזהו עשיר כל שיש לו נחת רוח בעשרו דברי ר"מ, ותנן (אבות פ"ד) איזהו עשיר השמח בחלקו, וראיתי בסה"ק מאור עינים (פ' ראה) דע"י קיום מצות מעשר שהוא מעשר מרווחים יהיה לו מדת ההסתפקות וישמח בגורלו, דהא אמרו חז"ל אין אדם מת וחצי תאוותו בידו, אבל ע"י המצוה הזאת יהיה שבע רצון ממה שיש לו, וזהו שכתוב "ובחונני נא בזאת" כלומר דודאי כן יהי, שיהיה לו מדה זו שישמח במתנת גורלו. [ועפ"ז ניחא דברי הרמ"א (י"ד סי' רסה סי"א) בשם המהרי"ל דסנדק הוי כמקטיר קטורת, ולכן נוהגין שלא ליתן שני ילדיו לבעל ברית אחד להיות סנדק, וכדאמרין במס' יומא (כו.) מפני שמעשרת, והיינו נמי דע"י מצות סנדקאות יהי' לו מדת ההסתפקות וישמח בחלקו, דהא יש-כמה שאין מתעשרים אע"פ שיש להם סנדקאות. ועי' מה שכתבנו במס' יומא (שם).

ובספר מראית העין להחיד"א הביא בשם הראב"ד, שאין הכונה שתתעשר לשון עושר [בשי"ן ימנית], אלא הכונה עשר בשביל שתוציא תדיר מעשרות, וזהו עשר בשביל שתתעשר [בשי"ן שמאלית], וזהו מאותו סיבה שתתעשר. ועי' בסה"ק בני יששכר (סיון ה-יד) דמטרת המעשר הוא למען תלמד ליראה, כי עניות מעבירה את האדם על דעת קונו כדאיתא בגמ' עירובין (מא:), וא"כ עניות הוא היפוך היראה, וזהו עשר בשביל שתתעשר.

42. ילקוט ישעיהו

וגם בהר"ח משמע שפירש כן, וז"ל: עשר תעשר, כלומר, עשר כדי שירבה קנייניך, ותעשר עוד פעמים אחרים, עכ"ל. והיינו שתעשר הוא כפשוטו בשי"ן שמאלית. והכונה, עשר, כדי שיהיה לך הרבה, ובמילא תעשר עוד.

43. ספר דרך חיים - פרק ג משנה יג

ואחר כך הזכיר שלשה דברים שזכרנו, אמר מעשרות סייג לעושר כי העושר שהוא קנין האדם הוא בעל הסרה מן האדם יותר משאר קניינים שהם אחריו, כי אין לעושר חבור אל האדם כלל ואינו דומה אל החכמה שהיא עומדת באדם ומצטרפת החכמה אל האדם, אבל העושר הוא לגמרי נבדל מן האדם ולפיכך העושר צריך יותר גדר מן שאר דברים שאינם צריכין גדר כל כך שיש להם צירוף וחבור אל האדם ביותר. [מה שאמר מעשרות סייג לעושר היינו כדאמרין בפ"ק דתענית (ט', א') אמר רבי יוחנן מאי דכתיב עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר עד כאן. והנה טעם דבר זה כי האדם כאשר יתן ממון שלו אל הש"י הנה תבא הברכה מן הש"י אל הממון שלו כי הקריב מן עושרו אל הש"י, ולכך צוה הש"י לתת אחד מן עשרה אליו ובוזה הקריב ממון שלו לרשות הש"י. ודוקא העשירי הוא קודש לד', מפני כי מספר הפרטיים הם עד תשעה כי עשרה נחשבים עדה וכלל, שהרי אין המספר נוסף רק עד עשרה ומן עשרה ואילך חוזר לספור אחד עשר שנים עשר הרי כי לא יתוסף רק עד עשרה. וזה מפני כי אין תוספת על הכלל, ועשרה ואלף נחשבים כאחד, ורבותינו ז"ל (מגילה כ"ג, ב') למדו דבר זה מן הכתוב עד מתי לעדה הרעה וכבר פירשנו זה למעלה ומפני כי העשירי הוא המשלים לעשרה שהם כלל יש אל העשירי סגולה זאת שראוי לגבוה שהוא יתברך כולל הכל ראוי אליו העשירי שהוא משלים המספר עד שהוא הכל. וחשיבת המספר גורם זה כי העשירי שהוא משלים אל המספר שהוא מספר שיש בו הכל דהיינו מספר עשרה, ראוי לכנסו

ברשות גבוה שהוא יתברך כולל הכל והוא הכל. ומזה תבין עוד מה שאמר עשר בשביל שתתעשר, כי הפרטיים הם חלקים בלבד וכל חלק הוא חסר מפני שהוא חלק בלבד, אבל העשירי אשר הוא משלים למספר עשרה אינו פרטי ולא שייך בו חלק לכך אינו חסר. ולפיכך כאשר הוא נותן מעשר אל הש"י בזה דבק בו יתברך במה שהוא יתברך כולל הכל, כי לכך נותן העשירי שהוא המשלים אל עשרה שהוא מספר הכל אל הש"י שהוא כולל הכל אז יש לו ברכה ורבויה, כי הכלל הוא ברכה שאין בכלל חסרון רק עושר. ונקרא העשירי בשביל זה בלשון עושר כי העשירי משלים לעשרה שהם כלל והוא העושר, וכאשר דבק בו ית' במה שהוא ית' כולל הכל אז מקבל ברכה ועושר מן הש"י. וזה עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר, ור"ל כי נקרא העשירי בלשון עשר כי העשירי הוא העושר שהוא המשלים אל מספר שיש בו הכל, ולפיכך עשר אל הש"י בשביל שתתעשר:

44. שערי ישר הקדמה

ועל פי דרך זה יובן סגולת הצדקה שמעשרת את בעליה, כמו שדרשו חז"ל על הכתוב עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר (תענית דף ט'), שכמו שהממונה על אוצרות הממשלה באוצר קטן, אם ישמור תפקידו כראוי אז יתמנה להיות גזבר על אוצר גדול מזה, אף אם לא יצטיין במעלות אחרות, ולהיפך, אם יתגלה חסרון במשמרתו, לא יועילו לו כל מעלות שימצאו בו, ויורידוהו למשרה קטנה מזה, כמו כן באוצרות שמים הניתנים לאדם, אם מעשר כראוי ממלא תפקיד הגזברות שלו כראוי ליטול לעצמו כפי דרכי התורה, ומחלק למי שראוי כ"כ עפ"י הוראת התורה, אז יתעשר ויתמנה לגזברות על אוצר גדול מזה וכן הלאה למעלה למעלה, למען יתקיים רצון העליון בהטבת הכלל ע"י שמירת האוצר, ובזה איש נאמן רוח עושה רצון קונו יתברך.

וכן אפשר להרגיש בענין המסופר בגמרא תענית דף כ"ו מעשה נורא, באיש קדוש נחום איש גם זו שע"י שפעם אחת לא מילא חובתו במצות צדקה לפי הרגשתו, גזר על עצמו שיסומאו עינו ויתגדמו ידיו ויתקטעו רגליו, וכן נתקיימה גזירתו, והוא כפי הדרך הנהוג אצל השרים הגדולים שאם מרגיש בעצמו שלא מילא חובת משמרתו, הוא מגיש בקשה לפטרו ממשמרתו, כל זאת נהג בעצמו איש קדוש זה אחרי שידע בעצמו שכל כוחותיו אינם שלו והוא רק כגזבר על זה, לכן אם רק קרה לו משגה בשמירת תפקיד הגזברות שלו, גזר על כל אבריו להתפטר מעבודתם, וכן הוא בשפע טל שמים של קניני החכמה, שראוי לכל איש שחננו העליון יתברך איזה יתרון חכמה, להשריש בנפשו שורש עמוק, שקנין זה לא ניתן לו לעצמו, רק להיות כגזבר ע"ז לחלק למי שראוי לזה, ואם ישמור כראוי תפקיד זה ללמד למי שראוי ללמד אז יתעלה למשרה גדולה מזה, ויתעשר יותר ויהיה גזבר על אוצר גדול מזה. ואולי יש להסביר ענין זה מה שאמרנו ומתלמידי יותר מכולם. שמלבד ענין הטבעי שבו, הנה סגולת הצדקה ומעשר הרוחני מועיל לזה להתעלות ולהתגדל, כמו בסגולת מעשר כספים כנ"ל.

45. שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן כו

ד. ודברי חתם סופר על מה שאר"ע ואהבת לרעך כמוך זהו כלל גדול בתורה, הוא בתורה ומצות זוקא דבעניני עוה"ז הא דרש ר"ע דחיך קודמין תמוהין מאד **דבתורה ודאי תורתו קודמת** כמפורש בקידושין דף כ"ט ע"ב שאף מלמוד תורה של בנו הוא עדיף וכ"ש מלמוד תורה דאחרים, ועיין ברמב"ם פ"א מת"ת ה"ד שפסק זה ובה"ב פסק שבנו קודם לבן בנו ובן בנו קודם לבן חברו, וכן איכא דין קדימה בצדקה ברמ"א יו"ד סימן רנ"א סעי' ג' עיין שם, ופשוט שבתורה הוא עצמו עדיף על אחרים יותר הרבה מבצדקה, דבצדקה פשוט שרק לחם שלו קודם ללחם של אחרים אבל אם חסר לו בשר ולחברו לחם צריך ליתן לחם לחברו ולא יאכל הוא בשר ועיין בפ"ת סימן רנ"א ס"ק ד' מפורש זה לענין שאר קדימות וכמו כן פשוט שהוא לענין קדימת עצמו מאחרים אף שהוא עני שצריכין ליתן לו גם בשר, ובתורה ברור שאף מי שיודע כבר מסכת אחת ואפילו סדר שלם הוא קודם ללמוד סדרים האחרים מללמד האחרים אף אותה המסכת, וגם בעניני עוה"ז ליכא איסור אלא רשות אם אינו פקוח נפש ממש שאז מסתבר שאסור ואילו בתורה הוא גם אסור להקדים האחרים מלמוד עצמו. **אך הוריתי שכל ת"ח אף שצריך לעצמו והוא גדול מאד מחוייב ללמד מקצת זמן גם עם אחרים אף שמתבטל מתורת עצמו** והבאתי ראיה מהא דר' פרידא שלימד לתלמיד קשה הבנה שהוצרך ללמד עמו ד' מאות זימני בעירובין דף נ"ד ע"ב אף שבזמן הזה היה יותר טוב אם למד לעצמו והיה לו שכר גדול חי ד' מאות שנה וכל דורו הביא בזכות זה לעוה"ב, שלכאורה היה אסור דלעצמו היה עדיף, דהוא למד עמו במקצת הזמן שמחוייב לבטל מתלמודו ולמד עם אחרים, **ומסתבר לי שהוא ג"כ שיעור מעשר עשירית הזמן שיש לו ללמוד תורה ואולי יכול להוסיף עד חומש וצ"ע לענין השיעור.**